

BOEKEN, CONFERENTIES EN MEDIA BOOKS, CONFERENCES AND MEDIA LIVRES, CONFERENCES ET MEDIA

**JAN NEDERVEEN PIETERSE, "WIT OVER ZWART. BEELDEN VAN
AFRIKA EN ZWARTEN IN DE WESTERSE POPULAIRE CULTUUR."**

Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam, 1990, 259 blz.

In het verlengde van het werk van R. CORBEY, "Wildheid en beschaving" (zie boekbespreking in Afrika Focus, vol. 6. No 1, 1990) verscheen onlangs het boeiend werk "Wit over Zwart" naar aanleiding van een tentoonstelling in de Lichthal van het Koninklijk Instituut voor de Tropen te Amsterdam. De tentoonstelling kon op grote belangstelling rekenen. Op donderdag 15 februari 1990 wijdde BRT 1 - Panorama er zelfs een (minder geslaagd) programma aan.

Het werk van Nederveen Pieterse is verdeeld in drie grote delen : I. De beeldvorming van Afrika; II. De beeldvorming van zwarten in het westen en de V.S. en III. De beeldvorming in het algemeen verband.

Deel I omvat zeven hoofdstukken, die volgende thema's behandelen : 1. De beeldvorming van de Europeanen over Afrika en de analoge stereotypen wat de rest van de wereld betreft, m.a.w. Europa staat steeds als schoolvoorbeeld centraal. 2. Rassenkundige theorieën met zgn. wetenschappelijke funderingen geven aan het westen het recht om de aardbol onder de voeten te lopen. 3. De ontwikkeling van de beeldvorming van zwarten ten tijde van de slavernij en het abolitionisme. 4. De ontdekkingsreizigers en missionarissen als voorboden van het kolonialisme. 5. De beeldvorming in koloniaal Afrika zelf. 6. De toestand in Zuid-Afrika en de apartheidspolitiek. 7. De Europese fantasieën in stripverhalen, jeugdliteratuur en romans.

Deel II telt zes hoofdstukken, te weten : 8. Bedienden, 9. Entertainers, 10. Populaire typen, 11. Kinderboeken en speelgoed, 12. De zwarten in de sfeer van de seksualiteit en 13. De zwarten in de westerse reclame.

Deel III omvat twee hoofdstukken die respectievelijk handelen over : 14. De witte negers, waarmee bedoeld wordt dat óók andere groepen, d.w.z. niet-Afrikanen, in

hetzelfde stereotyp stramien geduwd worden (bv. Chinezen, Ieren enz.) en 15. Een theorievorming rond de overeenkomsten tussen racisme, seksisme en klassisme.

De onderzoeksbenadering van Nederveen Pieterse is veelzijdig. Vooreerst gebruikt hij de 'imagologie', een methode die de weg volgt tussen de iconografie of beeldbeschrijving uit de kunstgeschiedenis en de iconologie of beeldinterpretatie. Daarnaast gebruikt hij de 'structuralistische methode' die de tegengestelde beeldvorming analyseert : wit/zwart, wild/beschaafd, man/vrouw, beheerst/impulsief, menselijk/dierlijk, kristelijk/heidens, cultuur/natuur enz. Tenslotte gebruikt hij een derde methode, nl. de 'deconstructieve analyse' van J. Derrida, d.w.z. dat alles in tekst wordt omgezet - als ware het verhaalkarakter van de realiteit belangrijker dan de realiteit zelf. Door de deconstructie wordt de meerduidigheid, die achter elke structuur verborgen zit, blootgelegd.

Door de auteur wordt de pertinente vraag gesteld : welke blanke belangen werden gediend met een dergelijke negatieve beeldvorming? De vraag heeft niet alleen betrekking op meetbare belangen, zoals economische en politieke, want het antwoord moet ook gezocht worden in de subtielere verhoudingen in de culturele en psychologische sferen.

De beelden van Afrika en zijn bewoners zijn duidelijk geestelijke constructies, samengesteld uit selectieve waarnemingen, verslagen, overgeleverde bronnen, populaire denkbeelden en (pseudo)-wetenschappelijke visies die een ideologie konden dienen: blanken zijn geboren meesters/zwarten zijn geboren dienaars; alles lijkt dus ontologisch vastgelegd. Die geestelijke constructies berusten op stereotypen die een volk karakteriseren op grond van het veralgemenen van al dan niet reële waarnemingen. Ze zijn echter reëel in hun maatschappelijke gevolgen! Stereotypie beantwoordt dus aan een 'selffulfilling prophecy' waardoor de zwarten natuurlijk een stelletje achterlijke wilden blijven die hoogstens getemd kunnen worden.

Het boek is fraai geïllustreerd daar het over gevisualiseerde westerse vooroordelen gaat. Het is tevens een onderzoek naar de retoriek van die beelden en dus een studie over machtsverhoudingen, m.a.w. hoe komen verhoudingen van overheersing tot uiting in de alledaagse cultuur, hoe worden ze genormaliseerd en hoe krijgen ze hun uitdrukking in woord en beeld.

Zwarten worden vaak voor reclaimedoeleinden afgebeeld als vrolijke cornuiten die onbekommerd en al musicerend door het leven dansen. De beeldsignalen zijn o.m. een brede glimlach, een nederige buiging, dikke lippen, witte tanden, rollende ogen enz. Ze spelen steeds een dienende rol - het zijn dus onbedreigende figuren in marginale posities - en worden altijd kleiner afgebeeld dan hun blanke meesters.

Beelden in leidinggevende posities zijn zeldzaam of beperkt tot bepaalde sectoren waarvan de blanke graag gelooft dat de zwarten geen moeite moeten doen om tot de top door te stoten : muziek en atletische prestaties worden dan respectievelijk omschreven als "aangeboren" en "natuurlijk". In volle industrieel tijdperk worden ze bij voorkeur ook ingeschakeld om zgn. typische tropische producten te promoten (tabak, bananen, koffie, rum enz.) of om producten aan de man te brengen, waarbij kleurcontrasten - o.a. tandpasta - opvallen.

Het werk is de geschiedenis van de westerse mentaliteit, waarbij de blanken zich steeds beter achten dan de anderen. Door de realiteit zó te manipuleren, kunnen de zwarten nooit een leidende rol spelen. Deze diepgewortelde stigmatiserende beeldvorming biedt een zeer grote weerstand tegen verandering. Het instandhouden van stereotypen is niet ongevaarlijk. De oude beelden krijgen vaak een nieuwe betekenis, want de hegemonie van het westerse cultuurimperialisme duurt onverminderd voort. Sprekend is het tegenwoordige overheersende Afrika-beeld er een van honger, natuurrampen, politieke troebelen, gevaar, tegenslag en apatie...

"Wit over zwart" is een historisch overzicht van vijf eeuwen westerse mentaliteitsgeschiedenis en bestudeert de westerse beeldvorming van Afrika en zijn bewoners. Het gaat dus om beelden van blanken over Afrikanen i.p.v. beelden over dat kontinent. M.a.w. de verstrekte informatie is eenzijdig én vertekend en staat dus ver van de werkelijkheid. De beeldvorming laat zien hoe de verhouding tussen Europa en Afrika, dus tussen blank en zwart, ontstaan zijn en consistent worden overgedragen van generatie op generatie met een aantal wijzigingen en aanpassingen aan de tijd. Tussen beide continenten is er nooit een dialoog gevoerd; de relatie was (en is nog steeds) eenzijdig, nl. overheersing van Europa op een wild en cultuurloos Afrika.

De bibliografische referenties zijn zeer uitgebreid, nochtans ontbreken spijtig genoeg een aantal werken, waaronder onze eigen publicaties :

BOGERS, K. & P. WYMEERSCH, 1986 - Gerard Walschap en de Vlaamse koloniale roman. In : Literatuur. Tijdschrift der Nederlandse Letterkunde, Utrecht, 3, mei-juni, blz. 136-143.

BOGERS, K. & P. WYMEERSCH, 1987 - De Kongo in de Vlaamse fictie- en reisverhalen. ASDOC-Studies, N 4-5, juli, Brussel, 167 blz.

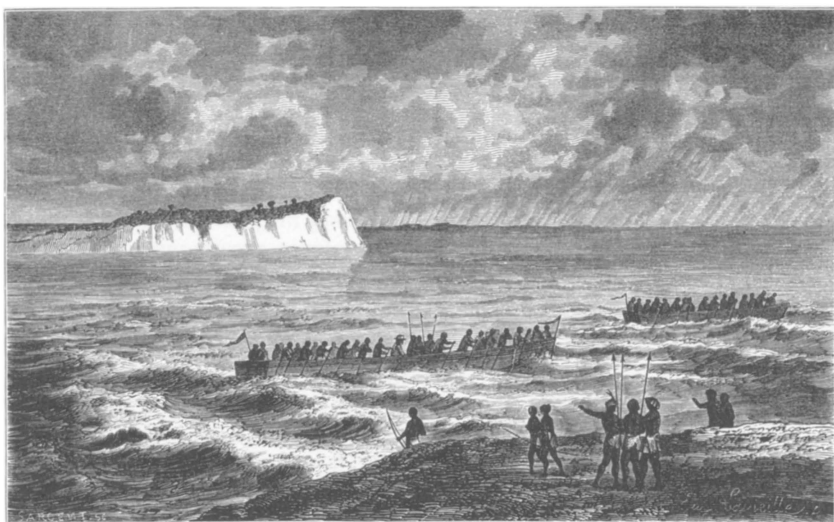
LEMAIRE, T. 1986 - De indiaan in ons bewustzijn. De ontmoeting van de Oude met de Nieuwe wereld. Ambo, Baarn, 320 blz.

WYMEERSCH, P. & K. BOGERS, 1986 - Pseudo-etnologie in de Vlaamse fictie- en reisverhalen. Het bizarre ter ondersteuning van de Westerse superioriteit. In : ICA-Nieuwsbrief, Instituut voor Culturele Antropologie en Sociologie der Niet-Westerse Volkeren, maart, blz. 19-28.

Het boek is een 'must' voor alle Afrikanisten uit de sociale sector.

Bespreking door :

Patrick WYMEERSCH
College voor de Ontwikkelingslanden (RUCA)
Middelheimlaan 1
2020 Antwerpen.

Navigation sur le lac Tanganyika

Gravure uit: Capitaine Burton. Voyage aux Grands Lacs de l'Afrique orientale.
In: *Le Tour du Monde. Nouveau Journal des Voyages*, 1860 deuxième semestre,
Paris, Hachette, p. 337.